

با نمایندگان مردم در مجلس نهم
۵. آشنایی اجمالی با آیین نامه داخلی
مجلس شورای اسلامی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	پیشگفتار
۲.....	چکیده
۳.....	مقدمه
۳.....	۱. جایگاه آیین نامه داخلی مجلس قانونگذاری
۶.....	۲. تاریخچه تدوین آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی ایران
۱۱.....	۳. ساختار و محتوای آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی ایران
۱۱.....	۱-۳. باب اول آیین نامه داخلی مجلس
۱۶.....	۲-۳. باب دوم آیین نامه داخلی مجلس
۲۸.....	منابع و مآخذ

با نمایندگان مردم در مجلس نهم ۵. آشنایی اجمالی با آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی

پیشگفتار

جایگاه مجلس شورای اسلامی در مقام «خانه ملت» که «عصاره فضایل مردم» است و در جایگاه مرجع انحصاری قانونگذاری در کشور که صلاحیت نظارت بر امور کشور را هم دارد به قدری والا است که معمار کبیر انقلاب اسلامی خمینی روح‌الله این جایگاه را در رأس امور دانست.

وظیفه نمایندگی و وظیفه الهی در مقام نمایندگی مردم در نظام اسلامی است و نمایندگان محترم مجلس ضروری است که با علم و عمل به این تکلیف عمل نموده و پاسدار حقوق مردم شریف بوده و در تحقق اهداف انقلاب اسلامی تلاش نمایند.

مهمترین وظیفه مجلس شورای اسلامی و نمایندگان محترم مجلس، قانونگذاری و نظارت بر حسن اجرای قوانین مصوب است. بدیهی است برای کارآمدی و اثربخشی هرچه بیشتر فعالیت‌هایی که در بازه زمانی چهارساله دوره نهم مجلس در این دو عرصه انجام می‌گیرد لازم است تا نمایندگان محترم توجه خود را معطوف به موضوعات و مسائلی نمایند که تأثیر قانونگذاری آنها در نظام اجرایی کشور بادوام و فراگیر بوده و تضمین‌کننده توأمان توسعه و عدالت باشد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در راستای ارائه خدمت به نمایندگان محترم مبادرت به تهیه یک بسته اطلاع‌رسانی در موضوعات مختلف نموده است تا اطلاعات لازم و مورد نیاز اولیه را جهت نمایندگان برگزیده مردم در دوره نهم مجلس تأمین نماید و چنانچه نمایندگان برگزیده در موضوعاتی اطلاعات کمتری را داشته باشند با استفاده از این مجموعه امکان افزایش سطح دانش آنان در این موارد فراهم شود. موضوعاتی که در این سلسله گزارشات انتخاب شده‌اند در موضوعات مختلف حقوقی، سیاسی، اقتصادی، برنامه و بودجه، اجتماعی، زیربنایی، انرژی و صنعت و معدن با همین رویکرد برگزیده و اولویت‌گذاری شده‌اند.

امید است آنچه انتشار یافته و در اختیار قرار گرفته قابل استفاده و مفید باشد و اطلاعات اولیه لازم مورد نیاز را برای نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی فراهم نماید. همچنین امید است دوره نهم مجلس شورای اسلامی با همکاری تمام نهادهای مؤثر در سیاستگذاری و همت نمایندگان شاهد دوره‌ای پربار و کارآمد از نظام قانونگذاری باشیم که مرضی حضرت حق جل و علا و حضرت بقیةالله قرار گیرد.

چکیده

در این گزارش به بررسی ساختار آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی پرداخته شده است. در ضمن این بررسی، جایگاه و اهمیت آیین‌نامه داخلی مجلس و تاریخچه‌ای از تدوین این قانون و همچنین اصلاحیه‌های آن شرح داده شده است. به‌ویژه اصلاحیه‌های مهم این قانون به موجب «قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه

داخلی مجلس شورای اسلامی (مصوب ۱۳۸۷/۹/۲۶) مورد توجه خاص قرار گرفته است.

مقدمه

آیین‌نامه داخلی مجلس که به تبیین جزئیات شیوه عمل و کارکردهای قانونگذار می‌پردازد، مهمترین سند قانونی فعالیت نمایندگان محسوب می‌شود. تبیین و تصریح اصول بنیادین پارلمانی نظیر اصل استقلال مالی و اداری پارلمان و نیز اصل مصونیت پارلمانی در متن این قانون، می‌تواند روند نیل به قوه مقننه‌ای کارآمد و مطلوب را تسریع کند. در همین حال، آشنایی هرچه بیشتر نمایندگان با این ابزار نمایندگی، می‌تواند تسهیل‌کننده دستیابی به هدف مذکور باشد.

در این گزارش تلاش می‌کنیم تا ضمن بیان تعریف، اهمیت و جایگاه آیین‌نامه داخلی مجالس قانونگذاری، به اختصار نسبت به معرفی تاریخچه و ساختار کلی آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی ایران بپردازیم.

۱. جایگاه آیین‌نامه داخلی مجلس قانونگذاری

کارکردهای مجلس قانونگذاری به موجب مقررات مدونی انجام می‌شود که اصطلاحاً به آن «آیین‌نامه داخلی» می‌گویند. این آیین‌نامه، توسط مجلس تهیه و تصویب می‌شود و امور داخلی این نهاد را ساماندهی و سازمان و ساختار درونی آن را مشخص می‌کند، براین اساس اگرچه «قانون» به عنوان مصوبه مجلس تلقی می‌شود،

ولی در معنای متعارف دارای مخاطب عام نیست و حقوق و تکالیفی را برای عموم وضع نمی‌کند.

قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، یکی از مهمترین قوانین موجود در نظام حقوقی و دارای شأنی فراتر از یک قانون عادی است؛ زیرا دستورالعمل تصویب قانون، نظارت قوه مقننه بر سایر قوا و دیگر کارکردهای مجلس محسوب می‌شود. به دلیل همین اهمیت است که در اصل شصت‌وپنجم قانون اساسی مقرر شده است: «برای تصویب آیین‌نامه داخلی موافقت دوسوم حاضران لازم است».

این قانون، از حیث محتوا به مواردی نظیر تعیین ارکان درونی مجلس از قبیل صحن، کمیسیون‌ها و هیئت رئیسه، تکالیف و اختیارات آنان، شیوه رسمیت جلسات، فرآیند رسیدگی به طرح‌ها و لوایح، ترتیب برگزاری جلسات علنی و چگونگی طرح پیشنهادات، حضور رئیس‌جمهور و وزرا در مجلس و طرق نظارت بر اعمال آنها، می‌پردازد.

باید توجه داشت که قوه مقننه برای انجام وظایف و تکالیف خویش، ناگزیر از سازماندهی و به‌کارگیری روش‌هایی است که از طریق آنها بتواند نسبت به اجرای آنچه که کلیات آن به تفکیک در قانون اساسی تعیین شده، اقدام کند. پیش‌بینی سازمان و ساختار داخلی و بیان روش‌های اجرایی مقنن، از حوصله قانونگذار اساسی خارج است، درحالی‌که بدون آنها، اجرای اصول قانون اساسی از طریق قوه مقننه نیز میسر نخواهد بود.^۱

از سوی دیگر، هر یک از مجالس قانونگذاری، علاوه بر نمایندگان که بدنه اصلی

۱. سیدمحمد هاشمی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (حاکمیت و نهادهای سیاسی)، تهران، دادگستر،

قانونگذار را تشکیل می‌دهند، دارای یک ساختار اداری هستند. این ساختار اداری که خدمات پشتیبانی مجلس را انجام می‌دهد، برای اعمال وظایف خود، نیازمند در اختیار داشتن سندی مدون و لازم‌الاجراست^۱ و این سند، چیزی غیر از آیین‌نامه داخلی مجلس، نیست. لذا با توجه به مطالب مذکور، تهیه و تدوین یک آیین‌نامه داخلی برای هر مجلس قانونگذاری، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

شایان ذکر است که اغلب وظایف قوه مقننه در قانون اساسی مورد اشاره قرار می‌گیرد، اما از آنجا که معمولاً اصول قانون اساسی، جنبه کلی داشته و جزئیات امور را به تصویب قوانین عادی واگذار می‌کند، شرح تفصیلی شیوه عمل قوه مقننه نیز به تدوین دستورالعمل لازم توسط همان نهاد موکول شده است. در همین راستا، اصل بر این است که مفاد آیین‌نامه داخلی مجلس قانونگذاری سازگار با اصول قانون اساسی، تدوین و تصویب شود. رعایت این اصل تا آنجا اهمیت دارد که حتی بعضی معتقدند آیین‌نامه‌های داخلی مجالس قانونگذاری، مکمل و مؤید اصول قانون اساسی به‌ویژه در بخش تقنین، محسوب می‌شوند.^۲

آیین‌نامه داخلی مجلس، ضمن سازماندهی امور مختلف پارلمان و تدوین آیین کار آن، به بیان قواعدی می‌پردازد که نوعاً می‌تواند موجد حق و تکلیف سیاسی برای قوای مقننه، مجریه و حتی قضائیه باشد. بنابراین یکی از منابع مهم حقوق اساسی، آیین‌نامه داخلی مجلس قانونگذاری شمرده می‌شود.^۳

۱. ابوالفضل قاضی‌شریعت‌پناهی، بایسته‌های حقوق اساسی، تهران، دادگستر، ۱۳۷۵، ص ۲۳۰.

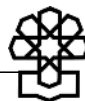
۲. هاشمی، پیشین، ص ۷۵.

۳. همان، ص ۷۴.

۲. تاریخچه تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی ایران

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۸، قوه مقننه جدید براساس آیین‌نامه‌های که به تصویب شورای انقلاب رسیده بود، آغاز به کار کرد. اما به دلیل مختصربودن مفاد آیین‌نامه مذکور و عدم پاسخگویی آن به نیازهای مجلس، در خردادماه ۱۳۵۹ حسب تصمیم جمعی نمایندگان، کمیسیونی به نام کمیسیون رسیدگی و تنظیم آیین‌نامه داخلی مجلس تشکیل شد و مأموریت تهیه و تنظیم پیش‌نویس آیین‌نامه مذکور به آن محول شد. از آنجا که انجام این مأموریت نیازمند صرف مدت زمان مدیری بود و به آن جهت که مجلس نمی‌توانست با آیین‌نامه مصوب شورای انقلاب به کار خویش ادامه دهد، لذا با پیشنهاد جمعی از نمایندگان مقرر شد که طرح پیش‌نویس آیین‌نامه پیشنهادی کمیسیون، با قید دو فوریت تصویب شود و به صورت آزمایشی، برای مدت دو ماه، ملاک عمل مجلس باشد تا طی این مدت، کمیسیون نیز ضمن بررسی پیشنهادات اصلاحی و تکمیلی نمایندگان، ارزیابی‌های کارشناسی خود را به اتمام رسانده و پیش‌نویس نهایی را آماده کند. به این ترتیب، پس از تصویب پیشنهاد مذکور توسط مجلس و با تأیید شورای نگهبان، نخستین آیین‌نامه داخلی مجلس به طور موقت به اجرا درآمد و براساس آن، هیئت رئیسه‌ای برای مدت یک سال انتخاب شد.

از آنجا که بررسی و ارزیابی پیشنهادات اصلاحی کار ساده‌ای نبود، کمیسیون نتوانست در مدت تعیین شده کار خویش را به اتمام برساند و لذا مدت اجرای آیین‌نامه مذکور، چند نوبت تجدید شد. در جهت تسریع و تسهیل فعالیت کمیسیون، در تاریخ ۲۹ دی‌ماه ۱۳۵۹، مجلس ضمن تصویب یک ماده واحده، پنج عضو جدید به

اعضای کمیسیون رسیدگی و تنظیم آیین‌نامه اضافه کرد و تصمیم گرفت رسیدگی نهایی به پیش‌نویس آیین‌نامه را به صورت یک شوری و بدون بحث برگزار کند.

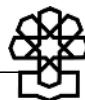
سرانجام در سال ۱۳۶۱، آیین‌نامه داخلی مجلس به تصویب نمایندگان رسید و پس از اصلاحاتی که در جلسات مورخ ۱۳۶۱/۵/۷ و ۱۳۶۲/۲/۱۸ در آن انجام شد، با تأیید شورای نگهبان به اجرا درآمد. این آیین‌نامه دارای ۱۸۷ ماده و ۶۰ تبصره بود که در پی تغییرات مکرر بعدی، ۱ ماده و ۱۷ تبصره به آن افزوده شد.

با گذشت زمان، به تدریج روند تغییر مفاد آیین‌نامه داخلی مجلس، شدت یافت تا اینکه سرانجام در سال ۱۳۷۸، پیش‌نویس آیین‌نامه داخلی جدید به وسیله کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی به مجلس ارائه شد و بالاخره در تاریخ ۱۳۷۸/۷/۱۸ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. این آیین‌نامه، مشتمل بر ۲۴۲ ماده و ۶۵ تبصره بود که پس از بروز برخی اختلافات میان مجلس و شورای نگهبان، در نهایت با رفع اختلاف در مجمع تشخیص مصلحت نظام از فروردین ۱۳۷۹ لازم‌الاجرا شد.

آیین‌نامه اخیر نیز بارها مورد اصلاح قرار گرفت که در جدول زیر، عناوین و تاریخ قوانینی که به موجب آنها این آیین‌نامه اصلاح شده قید شده است.

جدول ۱. قوانین تصویب شده راجع به آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی

ردیف	عنوان قانون	تاریخ تصویب
۱	قانون نحوه رسیدگی به آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۵۹/۱۲/۳
۲	آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۲/۲/۱۸
۳	قانون رفع نقایص و تکمیل آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۲/۲/۱۸
۴	قانون الحاق موادی به آیین‌نامه داخلی راجع به تقاضای رأی اعتماد و نحوه برگزاری آن	۱۳۶۳/۵/۹
۵	قانون اصلاح ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۳/۸/۱۷
۶	قانون اصلاح برخی از مواد آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۳/۱۱/۱۱
۷	قانون اصلاح ماده (۶۹) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۴/۷/۱۴
۸	قانون اصلاح ماده (۸۹) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۵/۱/۱۷
۹	قانون اصلاح مواد (۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۹ و ۱۳۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۶/۱۰/۲۷
۱۰	قانون اصلاح ماده (۴۳) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۷/۹/۲۳
۱۱	قانون اصلاح ماده (۱۳۷) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۸/۴/۲۰
۱۲	قانون اصلاح برخی از مواد آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی و حذف موادی از آن	۱۳۶۸/۵/۲۶
۱۳	قانون الحاق یک تبصره به عنوان تبصره «۲» به ماده (۴۳) آیین‌نامه داخلی مصوب مجلس شورای اسلامی ۱۳۶۷/۹/۲۳	۱۳۶۸/۸/۱۶
۱۴	قانون الحاق یک تبصره به ماده (۱۰۶) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۹/۱۲/۸
۱۵	قانون اصلاح ماده (۱۲۹) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۰/۷/۲۱
۱۶	قانون اصلاح تبصره الحاقی به ماده (۱۰۶) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۰/۱۰/۳
۱۷	قانون اصلاح ماده (۳۵) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۱/۳/۲۶
۱۸	قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۱/۹/۲۲
۱۹	قانون حذف تبصره «۲» ماده (۱۴۹) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی و الحاق ۴ تبصره به آن	۱۳۷۱/۱۲/۹
۲۰	قانون اصلاح ماده (۷۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۲/۵/۲۰
۲۱	قانون تغییر نام کمیسیون امور اقتصادی و دارایی موضوع بند «۴» ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۲/۷/۶
۲۲	قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۲/۹/۲۳
۲۳	قانون مستثنا بودن مصوبات مربوط به آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی از موضوع ماده (۲) قانون مدنی	۱۳۷۲/۱۰/۷

ردیف	عنوان قانون	تاریخ تصویب
۲۴	قانون الحاق یک تبصره به ماده (۱۴۶) و یک تبصره به ماده (۱۴۸) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۳/۲/۴
۲۵	قانون الحاق یک تبصره به ماده (۷۴) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۳/۱۰/۱۱
۲۶	قانون اصلاح ماده (۱۰۶) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۴/۷/۱۹
۲۷	قانون الحاق یک تبصره به ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۵/۹/۱۴
۲۸	قانون آیین‌نامه رسیدگی به لایحه برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۸/۳/۳۰
۲۹	قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۹/۱/۲۰
۳۰	قانون اصلاح ماده (۲۱۳) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۹/۹/۲۰
۳۱	قانون اصلاح ماده (۵۸) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۰/۳/۲۷
۳۲	قانون الحاق یک ماده به آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۲/۳/۲۵
۳۳	قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۳/۱۰/۲۴
۳۴	قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۷/۹/۲۶

اصلاحات مهم آیین‌نامه داخلی مجلس به موجب «قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه

داخلی مجلس شورای اسلامی» (مصوب ۱۳۸۷/۹/۲۶)

با آغاز مجلس هفتم و توجه بیش از پیش به ارتقای کارکرد نظارتی و قانونگذاری مجلس، رویکرد اصلاح آیین‌نامه داخلی توسط اعضای کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی در دستور کار قرار گرفت. اصلاحات پیشنهادی برای اصلاح آیین‌نامه داخلی در دوره هفتم، بسیار حداکثری بود (گزارش شور دوم کمیسیون مربوط، مشتمل بر ۱۸۳ ماده بود) به نحوی که تمام آیین‌نامه را تحت شمول قرار می‌داد و همین امر، مانع اصلی ارائه پیشنهادات برای شور دوم از جانب کمیسیون به صحن بود. اعضای کمیسیون آیین‌نامه داخلی دوره هفتم، به درستی معتقد بودند حک و اصلاح برخی از

مفاد آیین‌نامه داخلی بدون توجه به کلیت و سازگاری مواد آیین‌نامه، امری نامطلوب است و از این رو، به دلیل پیش‌گفته و دلایل متعدد دیگر، گزارش شور دوم آیین‌نامه در مجلس هفتم به صحن ارائه نشد.

با آغاز به کار مجلس هشتم و اتخاذ رویکردی عمل‌گرایانه‌تر در تصویب قوانینی که تصویب آنها از نظر مجلس می‌توانست به حل معضلات و رفع موانع در کارکرد روان و مؤثر مجلس در قانونگذاری یا نظارت کمک کند، این طرح مجدداً در دستور کار مجلس قرار گرفت. در جدول بعد می‌توان عملکرد کمیسیون‌های آیین‌نامه داخلی دوره‌های هفتم و هشتم را در ارائه طرح اصلاح آیین‌نامه داخلی مجلس مشاهده کرد.^۱

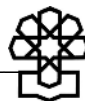
تاریخ وصول طرح توسط مجلس و تعداد مواد	تاریخ چاپ گزارش شور اول کمیسیون به صحن و تعداد مواد	تاریخ چاپ گزارش شور دوم کمیسیون به صحن و تعداد مواد	
۱۳۸۳/۳/۲۷ (۹ ماده)	۱۳۸۳/۴/۲۰ (۱۴۱ ماده)	۱۳۸۵/۹/۲۲ (۱۸۳ ماده)	مجلس هفتم
۱۳۸۷/۳/۲۸ (۲۶ ماده)	۱۳۸۷/۴/۵ (۲۰ ماده)	۱۳۸۷/۶/۱۳ (۳۷ ماده)	مجلس هشتم

این بار، برای جلوگیری از موانعی که بر اثر اصلاح کلی و حداکثری آیین‌نامه داخلی پیش آمده بود، صرفاً برخی از مفاد که به نظر اعضای کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی، مهمتر و کلیدی‌تر محسوب می‌شوند، در دستور کار قرار گرفت و به تصویب رسید.^۲

۱. تاریخ قید شده در جدول فوق، تاریخ چاپ روی جلد اسناد مربوطه است.

۲. قانون اصلاح آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، در جلسه علنی روز سه‌شنبه، مورخ ۱۳۸۷/۹/۲۶، در قالب

۳۴ ماده تصویب شد.

با آنکه به نظر می‌رسید بررسی مفاد قابل توجه و اساسی طرح اصلاح آیین‌نامه داخلی مدت‌ها وقت مجلس هشتم را به خود اختصاص می‌دهد، اما به دلیل ضرورتی که برای اصلاح آیین‌نامه مورد اجماع نمایندگان بود، روند تصویب به‌سرعت در مجلس طی شد و اکثریت خاص برای تصویب مفاد آیین‌نامه داخلی (دوسوم نمایندگان حاضر) حاصل شد. در واقع می‌توان گفت نمایندگان مجلس هشتم به این جمع‌بندی رسیده بودند که ماده ۳۷ اصلاحی منتشر شده در گزارش شور دوم کمیسیون آیین‌نامه داخلی (مورخ ۱۳۸۷/۶/۱۱) با کار کارشناسی دقیق و با تأمل کافی تدوین شده و تصویب آنها می‌تواند با اولویت‌ترین و مؤثرترین عامل برای ارتقای سطح قانونگذاری و نظارت مجلس باشد. در ادامه گزارش به مفاد این اصلاحیه به ویژه در خصوص کیفیت قانونگذاری و نظارت بیشتر خواهیم پرداخت.

۳. ساختار و محتوای آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی ایران

آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی ایران دارای ۲ باب، ۵ فصل، ۲۱ مبحث و ۲۳۶ ماده است.

۳-۱. باب اول آیین‌نامه داخلی مجلس

باب اول آیین‌نامه که به «کلیات» اختصاص یافته، در قالب سه فصل، مطالبی همچون «تشکیل و افتتاح مجلس»، «نمایندگان» و «گردش کار مجلس» را مورد بحث قرار می‌دهد. در فصل اول، تحت عنوان «تشکیل و افتتاح مجلس» در قالب سه مبحث، از

«تشکیل و افتتاح مجلس»، «تشکیلات قانونگذاری مجلس»، «تشکیلات اداری و پشتیبانی مجلس» و «حضور اعضای قوه مجریه و شورای نگهبان در مجلس» بحث شده است. اهم مطالب این فصل مربوط به چگونگی تقسیم امور میان ارکان مختلف درونی مجلس است. بر این اساس، تشریفات سوگند نمایندگان، اقسام مختلف هیئت رئیسه و وظایف متفاوت آنها، انواع مختلف شعب و کمیسیون‌ها و نهادهای مختلف اداری، مالی و خدماتی مجلس، در این بخش از آیین‌نامه مورد بررسی قرار گرفته‌اند. از نکات مهم این فصل می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- نخستین جلسه هر دوره مجلس شورای اسلامی، با حضور حداقل دوسوم مجموع نمایندگان، رسمیت می‌یابد.^۱

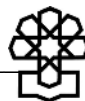
- رئیس‌جمهور و معاونان او، وزیران به‌صورت اجتماع یا انفراد، حق شرکت در جلسات علنی مجلس را دارند و می‌توانند مشاوران خویش را نیز همراه داشته باشند. همچنین اعضای شورای نگهبان نیز حق حضور در کلیه جلسات رسمی مجلس را دارند و چنانچه طرح یا لایحه‌ای با قید دو یا سه فوریت در دستور مجلس قرار گیرد، اعضای شورای نگهبان باید در آن جلسه شرکت کنند.^۲

- هیئت رئیسه دائم مرکب از رئیس، ۲ نایب رئیس، ۶ دبیر و ۳ ناظر است که پس از تصویب اعتبارنامه حداقل دوسوم مجموع نمایندگان، برای مدت یک‌سال انتخاب می‌شوند.^۳

۱. ماده (۲) آیین‌نامه داخلی.

۲. ماده (۷) آیین‌نامه داخلی.

۳. مواد (۱۳) و (۱۴) آیین‌نامه داخلی.

- مهمترین وظایف و اختیارات هیئت رئیسه دائمی عبارتند از: نظارت بر کلیه امور اداری، مالی، استخدامی و سازمانی مجلس؛ تصویب بودجه پیشنهادی سالیانه مجلس و ارجاع آن به کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات، انتظام و حفظ جلسات مجلس، تهیه و تنظیم برنامه هفتگی مجلس، بررسی و حل و فصل مسائل و مشکلات کمیسیون‌ها و شعب.^۱

- مجلس دارای کمیسیون‌های «خاص»، «تخصصی» و «ویژه» است؛

کمیسیون‌های خاص عبارتند از:

- کمیسیون تحقیق (برای بررسی اعتبارنامه‌ها)

- کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس

- کمیسیون اصل نودم قانون اساسی

کمیسیون‌های تخصصی عبارتند از:

- آموزش و تحقیقات،

- اجتماعی،

- اقتصادی،

- امنیت ملی و سیاست خارجی،

- انرژی،

- برنامه و بودجه و محاسبات،

- بهداشت و درمان،

- صنایع و معادن،

- عمران،

- فرهنگی،

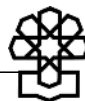
- قضایی و حقوقی،

- کشاورزی، آب و منابع طبیعی.

کمیسیون‌های ویژه که حسب مورد با رأی نمایندگان تشکیل می‌شوند نظیر کمیسیون ویژه نظارت و پیگیری اصل چهل و چهارم قانون اساسی.

برای عضویت نمایندگان در کمیسیون طبق ماده (۴۶) آیین‌نامه داخلی، اسامی نمایندگان به همراه تحصیلات (مستند) و تجربه و سابقه عضویت آنها در اختیار نمایندگان قرار می‌گیرد و براساس پیشنهاد نماینده و رأی اکثریت نسبی اعضای شعبه، کمیسیون مربوطه تعیین می‌شود. هر نماینده ملزم است برای عضویت حداقل دو کمیسیون را پیشنهاد دهد.

در فصل دوم از باب اول آیین‌نامه داخلی با عنوان «نمایندگان»، به امور مختلف مربوط به نمایندگان پرداخته شده و طی دو مبحث، «رسیدگی به اعتبارنامه‌های نمایندگان» و انواع مختلف «حقوق و تعهدات نمایندگان» مورد بررسی قرار گرفته است. غالب مطالب این فصل مربوط به شیوه عمل مجلس در تصویب و تأیید اعتبارنامه‌های نمایندگان، مصونیت نمایندگان، تعهدات نمایندگان، حقوق و پاداش آنان، انواع مأموریت‌ها و مرخصی‌ها، تعطیلات نمایندگان، غیبت نمایندگان و بالاخره سازوکار استعفا از سمت نمایندگی است. از نکات قابل توجه در این فصل، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- به منظور الزام نمایندگان به پرهیز از غیبت‌های مکرر و متوالی، نماینده‌ای که بیش از ۱۰۰ ساعت متوالی یا ۲۵۰ ساعت غیرمتوالی از اوقات رسمی جلسات مجلس و کمیسیون را بدون عذر موجه در یک سال غیبت کند، مستعفی شناخته خواهد شد.^۱

- در خصوص مصونیت پارلمانی، صرفاً سلب مسئولیت «به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده‌اند یا آرائی که در مقام ایفای وظایف خود داده‌اند»، مورد پذیرش قرار گرفته است.^۲ بنابراین در صورت ارتکاب جرم توسط یک نماینده، استناد وی به مصونیت پارلمانی (مشخصاً جلوه «تعرض ناپذیری»)، مسموع نیست.

- هر نماینده‌ای که اعتبارنامه او به تصویب رسیده است، می‌تواند از مقام

نماینده‌گی استعفا دهد. پذیرش استعفا موکول به تصویب مجلس است.^۳

در فصل سوم، تحت عنوان «گردش کار مجلس»، طی سه مبحث، به ترتیب از «جلسات مجلس»، «نطق‌ها و مذاکرات» و «آرا» سخن به میان آمده است. شیوه انعقاد رسمی جلسات مجلس و چگونگی اعتبار اخذ رأی، نحوه تعیین دستور جلسات هفتگی و روزانه، کیفیت برگزاری جلسات غیرعلنی، شیوه برگزاری نطق‌ها و مذاکرات و مدت زمان آنها در شرایط مختلف و بالاخره، کمیّت و کیفیت آرا، انواع سازوکارهای اخذ رأی و شیوه اعلام نتایج رأی‌گیری، اهم مطالب این فصل را تشکیل می‌دهند.

از مطالب مهم این فصل می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- انعقاد رسمی جلسات مجلس و اعتبار اخذ رأی، منوط به حضور حداقل دوسوم

۱. ماده (۸۸) آیین‌نامه داخلی.

۲. ماده (۷۵) آیین‌نامه داخلی.

۳. ماده (۹۲) آیین‌نامه داخلی.

مجموع نمایندگان است.^۱

- نمایندگان باید در روزی که قبلاً برای تشکیل جلسه رسمی معین می‌شود، در مجلس حاضر شوند. در صورت تأخیر بدون عذر موجه، از طرف هیئت رئیسه، توبیخ خواهند شد.^۲

- در صورت اضطرار که رعایت امنیت کشور ایجاب کند، به تقاضای کتبی رئیس‌جمهور یا یکی از وزرا یا ۶۰ نفر از نمایندگان، جلسه غیرعلنی تشکیل می‌شود.^۳

- در هر جلسه رسمی بجز جلسات بررسی لوایح برنامه توسعه، بودجه سالیانه و استیضاح یا رأی اعتماد به وزیران، ۳ نفر از نمایندگان می‌توانند به نوبت و طبق فهرستی که از قبل به قید قرعه توسط هیئت رئیسه تنظیم شده است، حداکثر به مدت ۷ دقیقه نطق نمایند.^۴

- مصوبات مجلس با رأی موافق اکثریت مطلق حاضرین معتبر است، مگر در مواردی که در قانون اساسی و یا آیین‌نامه، نصاب دیگری معین شده باشد.^۵

۲-۳. باب دوم آیین‌نامه داخلی مجلس

باب دوم آیین‌نامه داخلی مجلس، تحت عنوان «وظایف و اختیارات مجلس شورای اسلامی»، به تفصیل، دو وظیفه اصلی مجلس یعنی «قانونگذاری» و «نظارت» را تشریح

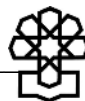
۱. ماده (۹۶) آیین‌نامه داخلی.

۲. ماده (۹۷) آیین‌نامه داخلی.

۳. ماده (۱۰۳) آیین‌نامه داخلی.

۴. ماده (۱۰۶) آیین‌نامه داخلی.

۵. ماده (۱۱۸) آیین‌نامه داخلی.

کرده است.

در فصل اول که مربوط به «قانونگذاری» است، طی هفت مبحث، به ترتیب از «طرح‌ها و لوایح قانونی»، «مراحل بررسی و تصویب طرح‌ها و لوایح عادی»، «مراحل بررسی و تصویب طرح‌ها و لوایح فوری»، «بررسی طرح‌ها و لوایح طبق اصل هشتاد و پنجم قانون اساسی»، «تفسیر قوانین»، «نکات مشترک مربوط به بررسی طرح‌ها و لوایح» و سرانجام، «ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی آنها»، بحث شده است. اهم مطالب این فصل مربوط به توضیح شیوه عمل مجلس در اعمال وظیفه تقنین است. بر این اساس، اقسام مختلف طرح‌ها و لوایح قانونی (طرح پیشنهادی نمایندگان یا شورای عالی استان‌ها و لوایح دولتی یا قضایی)، اقسام مختلف فرآیند رسیدگی به طرح‌ها و لوایح (یک‌شوری یا دوشوری)، شیوه بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون‌ها، سازوکار شرح و تفسیر قوانین عادی و بالاخره، نحوه ارزیابی‌های شورای نگهبان از مصوبات مجلس، مهمترین محتویات این فصل را تشکیل می‌دهند.

از مقررات مهم این فصل، می‌توان مطالب ذیل را مورد توجه بیشتر قرار داد:

- طرح‌های قانونی با امضای ۱۵ نفر از نمایندگان، قابل ارائه خواهد بود.^۱

- طرح‌ها و لوایح فوری عبارتند از: یک فوریتی، دو فوریتی و سه فوریتی.^۲

طرح یا لایحه یک فوریتی، براساس نیاز فوری جامعه و یا اولویت آن نسبت به سایر موارد، طرح یا لایحه دو فوریتی، به جهت ضرورت جلوگیری از وقوع خسارت

۱. ماده (۱۳۰) آیین‌نامه داخلی.

۲. ماده (۱۵۸) آیین‌نامه داخلی.

احتمالی و فوت فرصت و بالاخره، طرح یا لایحه سه فوریتی، در مواقع کاملاً اضطراری و حیاتی و به منظور مقابله سریع یا خسارت حتمی، مطرح می‌شود.^۱

- در مواردی که مجلس، ضروری تشخیص دهد، طبق اصل هشتاد و پنجم قانون اساسی، اختیار تصویب آزمایشی برخی از قوانین را که جنبه دائمی دارند به کمیسیون‌های خود تفویض می‌کند.^۲

- تفسیر قوانین عادی برعهده مجلس شورای اسلامی و به صورت یک شوری انجام می‌شود.^۳

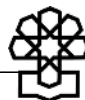
تغییر فرآیند دوشوری رسیدگی به طرح‌ها و لوایح بر اساس «قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی» (مصوب ۱۳۸۷/۹/۲۶)

می‌توان گفت مهمترین تحول در شیوه قانونگذاری جمهوری اسلامی ایران تا به امروز، به موجب ماده (۱۷) قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (مصوب ۱۳۸۷/۹/۲۶) صورت گرفته است. پیش از اصلاح در این ماده مقرر شده بود: «بررسی و تصویب تمام طرح‌ها و لوایح، به استثنای موادی که در این آیین‌نامه برای شور در آنها ترتیب خاص دیگری معین شده باشد، به ترتیب ذیل دو شوری خواهد بود...». در شور اول، کلیات طرح‌ها و لوایح در کمیسیون مورد بررسی قرار می‌گیرد و گزارش شور اول به صحن ارائه می‌شود. در صورت تصویب

۱. ماده (۱۶۰) آیین‌نامه داخلی.

۲. ماده (۱۶۸) آیین‌نامه داخلی.

۳. ماده (۱۷۴) آیین‌نامه داخلی.

کلیات، طرح یا لایحه به کمیسیون مربوط برای رسیدگی در شور دوم ارجاع می‌شود. پس از بررسی ماده به ماده و جزئی در کمیسیون، گزارش شور دوم طرح یا لایحه به صحن تقدیم می‌شود و در این مرحله، نسبت به هر ماده رأی‌گیری می‌شود. در ماده (۱۷) قانون اصلاحی، ماده مذکور به شرح زیر تغییر یافته است:

«بررسی و تصویب کلیه طرح‌ها و لوایح عادی یک شوری خواهد بود بجز مواردی که در این آیین‌نامه نحوه رسیدگی مشخص شده و یا به تشخیص هیئت رئیسه بررسی آنها به صورت دو شوری ضرورت داشته باشد.

تبصره - چنانچه نظر کمیسیون مبنی بر رد یا مسکوت ماندن طرح یا لایحه موضوع این ماده باشد و در جلسه علنی، کلیات آن طرح یا لایحه به تصویب برسد این‌گونه طرح‌ها و لوایح به کمیسیون برای رسیدگی به شور دوم ارجاع می‌شود.^۱ با اصلاح مذکور، در عمل کلیه طرح‌ها و لوایح به صورت یک‌شوری رسیدگی می‌شود، بدین ترتیب که صرفاً یک بار در کمیسیون مربوط مورد بررسی قرار می‌گیرد (هم در کلیات و هم در جزئیات) و رسیدگی به کلیات و جزئیات نیز در صحن علنی در یک مرحله صورت می‌گیرد.

این تغییر در آیین‌نامه، تغییری بسیار اساسی و مهم است که کل فرآیند رسیدگی به طرح‌ها و لوایح را متحول ساخته است. به نظر می‌رسد یکی از عمده‌ترین اهداف اصلاح ماده (۱۴۳) آیین‌نامه داخلی، سوق دادن نظام قانونگذاری از صحن‌محوری به

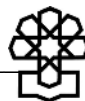
۱. در نسخه جدید آیین‌نامه داخلی (اداره کل قوانین، بهمن‌ماه ۱۳۸۷) بنا به تجویز ماده (۳۶) اصلاحی آیین‌نامه داخلی، با تصمیم هیئت رئیسه مجلس شورای اسلامی، شماره این ماده به (۱۴۲) تغییر یافته است.

کمیسیون محوری است. کمیسیون‌ها با تصویب ماده (۱۴۶) آیین‌نامه داخلی مجلس^۱ از اختیارات قابل توجهی در مقایسه با صحن برخوردار شده‌اند. بدین ترتیب که پیش از اصلاح آیین‌نامه داخلی، حتی چنانکه گزارش رد طرح یا لایحه در رسیدگی به کلیات (شور اول) توسط کمیسیون به صحن ارائه می‌شد، صحن اختیار داشت که در مورد آن طرح یا لایحه تصمیم‌گیری کند و در صورت تشخیص، برای رسیدگی در شور دوم به کمیسیون ارسال کند. اما با تصویب این ماده، چنانکه طرح یا لایحه‌ای در کمیسیون رد شود - باتوجه به رویه تک‌شوری رسیدگی به طرح‌ها و لوایح - هیچ الزامی برای در دستور گرفتن آن طرح یا لایحه در دستور کار صحن علنی وجود ندارد، مگر اینکه «دولت در خصوص لایحه یا پانزده نفر از نمایندگان طراح در خصوص طرح، ظرف مدت یک ماه پس از چاپ و توزیع گزارش کمیسیون از هیئت رئیسه مجلس تقاضا نمایند در دستور کار مجلس قرار گیرد در غیر این صورت بایگانی می‌شود...».

نتیجه اینکه کمیسیون محوری یا تخصصی شدن فرآیند تصمیم‌گیری حداقل در طرح‌ها و لوایح، تدبیری برای ارتقای نظام قانونگذاری باشد.

البته ذکر این نکته نیز ضروری است که نقدهایی بر تحول پیش‌گفته در فرآیند رسیدگی به طرح‌ها و لوایح مطرح شده است. از جمله اینکه افزایش سرعت رسیدگی به طرح‌ها و لوایح، ممکن است همراه با کاهش دقت در فرآیند رسیدگی باشد. در فرآیند رسیدگی دو شوری، به‌ویژه در فاصله میان شور اول و دوم، نمایندگان از

۱. این ماده به موجب ماده (۱۸) قانون اصلاحی مصوب ۱۳۸۷/۹/۲۶ به‌عنوان تبصره ماده (۱۴۶) تصویب شد. لکن به تجویز ماده (۳۶) قانون اصلاحی مذکور با تصمیم هیئت رئیسه مجلس به‌عنوان ماده (۱۴۶) تعیین شد.

فرصت کافی برای استماع و مطالعه نظرات کارشناسی برخوردار بودند و همچنین فرصت تشکیل جلسات کارشناسی و به‌ویژه تشکیل کمیته‌های فرعی وجود داشت. تسریع رسیدگی و حذف مراحل متعدد بررسی طرح‌ها و لوایح چه‌بسا در عمل منجر به کاهش دقت در قانونگذاری شود.^۱

به هر حال، در حال حاضر می‌توان فرآیند تصویب قانون را در قالب نمودار

زیر ترسیم کرد:

۱. برای مطالعه بیشتر راجع به نقش شورها در فرآیند قانونگذاری، ر. ک: حسن وکیلان، نقش نهادهای داخلی مجلس در فرآیند قانونگذاری (مطالعه نظری از منظر تطبیقی)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات حقوقی، شماره مسلسل ۹۸۳۸، شهریورماه ۱۳۸۸.

نمودار ۱. فرآیند تصویب قانون در مجلس شورای اسلامی بر مبنای قانون اساسی و

آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶)

تقدیم طرح به رئیس مجلس با امضای حداقل پانزده نفر (اصل هفتاد و چهارم ق.ا. ماده (۱۳۰) آ.د.**) (

تقدیم لایحه توسط وزیر مربوط و یا نماینده دولت (اصل هفتاد و چهارم ق.ا. ماده (۱۳۶) آ.د.)

اعلام وصول در همان جلسه یا حداکثر دو جلسه و قرائت عنوان آن توسط رئیس مجلس یا یکی از

دبیران (مواد (۱۳۰) و (۱۴۳) آ.د.)

ارجاع به کمیسیون‌های ذیربط، و چاپ و توزیع و ارسال برای وزیر یا وزیران مربوط توسط رئیس

مجلس (ماده (۱۳۰) آ.د.)

تهیه گزارش راجع به طرح‌ها و لوایح توسط کمیسیون یا کمیسیون‌های فرعی ظرف ده تا بیست روز و

ارسال به کمیسیون اصلی (ماده (۱۴۴) آ.د.)

آغاز رسیدگی به طرح‌ها و لوایح ارجاعی در کمیسیون اصلی پس از ده روز و دریافت نظر

کمیسیون‌های فرعی و دعوت نمایندگان آنها (ماده (۱۴۴) آ.د.)

گزارش کمیسیون مبنی بر رد یا مسکوت ماندن یا تصویب و تغییر یا تکمیل هر طرح یا لایحه ظرف

کمتر از یک ماه به مجلس (ماده (۱۴۵) آ.د.)

حضور پیشنهاددهندگان در کمیسیون مربوطه برای توضیح پیشنهاد با دعوت کمیسیون حداقل

بیست و چهار ساعت قبل از طرح پیشنهاد به صورت کتبی (ماده (۱۴۷) آ.د.)

چاپ و توزیع پیشنهادهای اصلاحی کتبی حداقل بیست و چهار ساعت قبل از شروع شور دوم در کمیسیون و دعوت پیشنهاددهندگان به کمیسیون (ماده (۱۵۰) آ.د.)

ارجاع به کمیسیون مربوط در صورت تصویب کلیات برای رسیدگی در شور دوم (ماده (۱۵۱) آ.د.)

مذاکره راجع به کلیات طرح‌ها و لوایح در جلسه علنی پس از ارائه گزارش کمیسیون ذریبند در شور اول و رأی‌گیری نسبت به اصل طرح یا لایحه (ماده (۱۵۱) آ.د.)

ارائه پیشنهادهای چاپ نشده اعضای کمیسیون ذریبند هنگام رسیدگی در شور دوم (ماده (۱۵۰) آ.د.)

مطرح شدن گزارش کمیسیون در جلسه علنی در شور دوم (ماده (۱۵۲) آ.د.)

رأی‌گیری نسبت به پیشنهادهای ارائه شده به کمیسیون در فاصله دو شور که مورد توجه قرار نگرفته بود (ماده (۱۵۲) آ.د.)

بررسی مواد جدید در گزارش کمیسیون و همچنین تغییرات اساسی اعمال شده در مواد در صورت تشخیص کمیسیون (ماده (۱۵۳) آ.د.)

بررسی موادی که از طرح یا لایحه در شور دوم توسط کمیسیون حذف یا تغییر کلی داده شده (ماده (۱۵۴) آ.د.)
رأی‌گیری (مطابق با مواد (۱۲۱ تا ۱۲۶) آ.د.)

اعلام نتیجه رأی توسط رئیس (ماده (۱۲۸) آ.د.)

* اختصار عبارت «قانون اساسی».

** اختصار عبارت «آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی».

فصل دوم از باب دوم آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، در ۶ مبحث به موضوع نظارت پرداخته است. این مباحث عبارتند از:

- مبحث اول - نحوه بررسی و رأی اعتماد به هیئت وزیران (مواد (۱۸۸) تا (۱۹۱))،
- مبحث دوم - نحوه بررسی اصول هشتاد و هشتم و هفتاد و هشتم قانون اساسی شامل تذکر و سؤال و تحقیق و تفحص (مواد (۱۹۲) تا (۲۰۱))،
- مبحث سوم: نحوه بررسی موارد خاص و مهم (مواد (۲۰۲) تا (۲۱۲))،
- مبحث چهارم: نحوه بررسی برنامه و بودجه سالیانه کل کشور و نظارت بر اجرای بودجه (مواد (۲۱۲) تا (۲۱۸))،
- مبحث پنجم: استیضاح (مواد (۲۱۹) تا (۲۳۴))،
- مبحث ششم: تقاضای همه‌پرسی (ماده (۲۳۴)).

چنانکه از عناوین مباحث پیش‌گفته برمی‌آید، مفاد آیین‌نامه داخلی مجلس در واقع تفصیل مفاد مندرج در قانون اساسی مربوط به نظارت قوه مقننه بر قوه مجریه است.

- تذکر

به موجب ماده (۱۹۲) آیین‌نامه داخلی، «در کلیه مواردی که نماینده یا نمایندگان مطابق اصل هشتاد و هشتم قانون اساسی، از رئیس‌جمهور یا وزیر درباره یکی از وظایف آنان حق سؤال دارند، می‌توانند درخصوص موضوع مورد نظر به رئیس‌جمهور و وزیر مسئول کتباً تذکر دهند».

- سؤال

در ماده (۲۴) قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی (مصوب ۱۳۸۷/۹/۲۶) - که به موجب آن ماده (۱۹۵) آیین‌نامه اصلاح شد - مفادی برای پیش‌بینی ضمانت اجرای

سؤال نمایندگان مقرر شد. توضیح اینکه طبق قسمت اول ماده (۱۹۳) آیین‌نامه داخلی مجلس «هر نماینده می‌تواند راجع به مسائل داخلی و خارجی کشور از وزیر مسئول درباره وظایف او سؤال نماید. سؤال باید کتبی و صریح بوده و در فرم مخصوص که هیئت رئیسه تهیه می‌نماید توسط نماینده تنظیم و به هیئت رئیسه تسلیم شود». طبق ماده (۱۹۵) آیین‌نامه داخلی، «چنانچه در هر دوره مجلس، سه بار با رأی اکثریت نمایندگان حاضر، سؤالات نمایندگان از هر وزیر وارد تشخیص داده شود طرح استیضاح وزیر در صورت رعایت مفاداصل هشتادونهم قانون اساسی و آیین‌نامه داخلی در دستور کار مجلس قرار خواهد گرفت».

همچنین در ماده (۱۹۶) آیین‌نامه داخلی مقرر شده است: «براساس اصل هشتادوهشتم قانون اساسی، در صورتی که حداقل یک‌چهارم کل نمایندگان بخواهند درباره یکی از وظایف رئیس‌جمهور سؤال کنند، باید سؤال خود را به‌طور صریح و روشن و مختصر همگی امضا و به رئیس مجلس تسلیم نمایند. رئیس مجلس موضوع را در اسرع وقت به کمیسیون تخصصی ارجاع می‌نماید. کمیسیون موظف است حداکثر ظرف یک هفته با حضور نماینده معرفی شده رئیس‌جمهور و نماینده منتخب سؤال‌کنندگان تشکیل جلسه دهد. در این جلسه، نماینده رئیس‌جمهور پاسخ مقتضی را از طرف رئیس‌جمهور ارائه خواهد نمود تا به نمایندگان سؤال‌کننده گزارش شود.

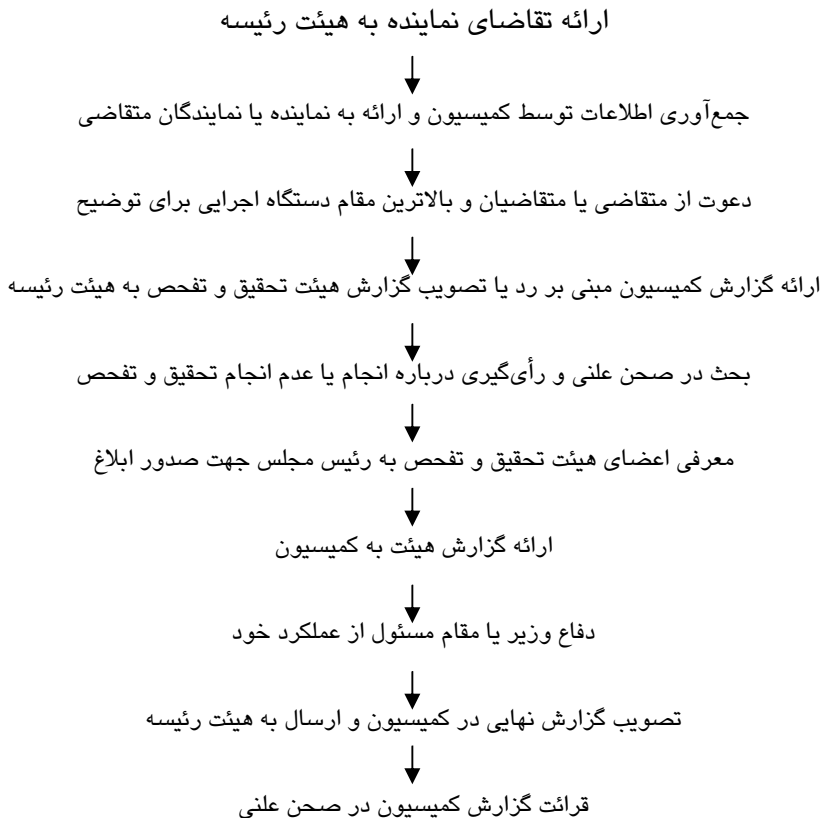
- تحقیق و تفحص

قانونگذار با اصلاح مفاد مربوط به تحقیق و تفحص در آیین‌نامه داخلی تلاش کرد با ذکر مواعد و محدود کردن آنها، فرآیند تحقیق و تفحص را تسریع کند و از این طریق آن را به ابزار مؤثرتری برای نظارت تبدیل کند.

در حال حاضر فرآیند تحقیق و تفحص را طبق آیین‌نامه داخلی مجلس می‌توان

در نمودار زیر ترسیم کرد:

نمودار ۲. فرآیند تحقیق و تفحص در آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی^۱

۱. احمد مرکزالمیری، بررسی جایگاه و نحوه اعمال تحقیق و تفحص مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات حقوقی، شماره مسلسل ۹۷۶۱، مردادماه ۱۳۸۸، ص ۷.

- نظارت بر عملکرد رئیس‌جمهور و وزرا طبق ماده (۲۳۳) آیین‌نامه داخلی مجلس
(الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶)

براساس ماده (۲۳۳) آیین‌نامه داخلی، «هرگاه حداقل ۱۰ نفر از نمایندگان و یا هرکدام از کمیسیون‌ها، عدم رعایت شئونات و نقض یا استنکاف از اجرای قانون یا اجرای ناقص قانون توسط رئیس‌جمهور و یا وزیر و یا مسئولین دستگاه‌های زیرمجموعه آنان را اعلام نمایند، موضوع بلافاصله از طریق هیئت رئیسه جهت رسیدگی به کمیسیون ذیربط ارجاع می‌گردد.

تبصره «۱» - چنانچه نظر مجلس بر تأیید گزارش باشد موضوع جهت رسیدگی به قوه قضائیه و سایر مراجع ذیصلاح ارسال می‌شود تا خارج از نوبت و بدون تشریفات دادرسی رسیدگی نمایند.

تبصره «۲» - در صورتی که مجلس در مورد رئیس‌جمهور یا هریک از وزیران سه نوبت رأی به وارد بودن گزارش بدهد طرح استیضاح در صورت رعایت مفاد اصل هشتادونهم قانون اساسی در دستورکار مجلس قرار خواهد گرفت.

- استیضاح

به موجب ماده (۲۱۹) آیین‌نامه داخلی، «نمایندگان مجلس می‌توانند، با در نظر گرفتن اصل هشتادونهم قانون اساسی، وزیر یا هیئت وزیران را استیضاح کنند. استیضاح وقتی قابل طرح در مجلس است که به امضای حداقل ۱۰ نفر از نمایندگان برسد».

همچنین طبق ماده (۲۲۸) آیین‌نامه داخلی مجلس، «براساس اصل هشتادونهم قانون اساسی نمایندگان مجلس می‌توانند رئیس‌جمهور را در مقام اجرای وظایف

مدیریت قوه مجریه و اداره امور اجرایی کشور مورد استیضاح قرار دهند. این استیضاح وقتی قابل طرح است که حداقل به امضای یکسوم نمایندگان برسد».

منابع و مآخذ

در متن گزارش به صورت پاورقی آورده شده است.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۰۹۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: با نمایندگان مردم در مجلس نهم ۵. آشنایی اجمالی با آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی

نام دفتر: مطالعات حقوقی (گروه حقوق عمومی)

تهیه و تدوین: احمد مرکزالمیر

ناظر علمی: حجت‌الاسلام والمسلمین جلیل محبی

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار: حسین صدری‌نیا

واژه‌های کلیدی:

۱. آیین‌نامه داخلی

۲. مجلس شورای اسلامی

۳. قانونگذاری

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۱۱/۳